

Черноіваненко В. В.

Рец. на: **Шефер П. Єврейський Ісус. Як юдаїзм і християнство сформували одне одного / П. Шефер. – Принстон ; Оксфорд : Видавництво Принстонського університету, 2012. – 349 с. – ISBN 9780691143675.**

У видавництві Принстонського університету в 2012 р. вийшла остання книга Петера Шефера¹, відомого фахівця з історії юдаїзму і раннього християнства. Монографію присвячено доволі популярним серед релігієзнавців темам – «єврейському Ісусу», юдейському контексту раннього християнства, а також (що впливає вже з підназви книги) тому, як юдаїзм і християнство вплинули, чи навіть більше – допомогли сформувати один одного.

Перш ніж охарактеризувати зміст книги, варто зазначити, що сама тема «єврейського Ісуса» вже не є настільки новою. Певною мірою вона пов'язана з темою «історичного Ісуса» – проблеми, яку дослідники намагалися розв'язати майже впродовж усього ХХ ст., що зумовило появу палких дискусій і навіть окремих напрямів у дослідженнях християнства. До цієї теми були причетні як науковці й теологи, так і релігійні діячі. У другій половині ХХ ст., з поширенням ролі єврейських студій і вивчення юдаїзму в різних університетах, зокрема в тих, де існували сильні школи біблеїстики, «пошук історичного Ісуса» не став обмежувати себе лише аналізом історичних і міфологічних складових у межах новозаповітного корпусу, а почав приділяти чимало уваги релігії, в лоні якої діяв Ісус і на ґрунті якої виникало християнство. У результаті серед відповідних дослідників стало добрим тоном фаховості володіти не тільки мовами джерел, а й орієнтуватися в максимально широкому колі джерел – від юдейських писань епохи Другого Храму, включаючи апокрифи, псевдоепіграфи і т. зв. «сектантську» лі-

тературу з числа рукописів Мертвого моря (тобто всього того, що передувало християнським творам), до талмудичних і містичних творів пізньої античності. Піонером у дослідженнях «єврейського Ісуса» став британський науковець єврейсько-угорського походження Геза Вермеш (1924–2013). Упродовж життя цей оксфордський професор опублікував з-поміж інших праць цілу низку присвячених Ісусу та Євангеліям². Г. Вермеш описував Ісуса як юдея-галилеянина I ст. н. е., святого і водночас харизматичного лідера, що адресував своє послання винятково юдейській аудиторії. Позитивні зображення в Євангеліях самаритян і спілкування з ними Ісуса, приміром, дослідник відніс до пізнішого ранньохристиянського редагування, не пов'язаного безпосередньо з рухом Ісуса. На думку Г. Вермеша, історичний Ісус настільки відрізняється від образу Ісуса в християнській релігії, що християни могли б навіть переглянути підвалини своєї віри. Але якою є позиція П. Шефера в його книзі?

У пізній античності, коли християнство виникло і вийшло з юдаїзму, перше було не тільки новою релігією, яка перебувала під впливом старої. Піднесення християнства також справило глибокий вплив на рабиністичний юдаїзм, який сам перебував на стадії формування і подібно християнству прагнув створити власну ідентичність.

У книзі П. Шефер показує найважливіші шляхи, якими різні юдейські ересі, включаючи християнство, вплинули на розвиток рабиністичного юдаїзму. Автор показує, що деякі з ідей, які рабини позичили в християнства, насправді були перепозиченими юдейськими ідеями. Урешті-решт П. Шефер простежує глибокий взаємовплив між спорідненими релігіями, таким чином кидаючи виклик усім тим дослід-

¹ Петер Шефер є професором релігієзнавства і професором юдаїки в Принстонському університеті. Упродовж 25 років викладав у Вільному університеті Берліна. До його наукових інтересів належать головню юдейська історія пізньої античності, література рабиністичного юдаїзму, а також єврейський містицизм і магія. Монографічне надбання автора включає такі, зокрема, праці: *Die Vorstellung vom heiligen Geist in der rabbinischen Literatur* (Munich : Kösel-Verlag, 1972); *Judeophobia: Attitudes toward the Jews in the Ancient World* (Cambridge : Harvard University Press, 1998); *Mirror of His Beauty: Feminine Images of God From the Bible to the Early Kabbalah* (Princeton & Oxford: Princeton University Press, 2002); *Jesus im Talmud* (Tübingen : Mohr Siebeck, 2007), англ. мовне видання: *Jesus in the Talmud* (Princeton & Oxford : Princeton University Press, 2007).

² Серед цих праць можна виділити *Jesus the Jew: A Historian's Reading of the Gospels* (Minneapolis : Fortress Press, 1973); *Jesus and the World of Judaism* (Minneapolis : Fortress Press, 1983); *The Religion of Jesus the Jew* (Minneapolis : Fortress Press, 1993); *Jesus in his Jewish Context* (Minneapolis : Fortress Press, 2003); *Authentic Gospel of Jesus* (London : Penguin, 2004); *Searching for the Real Jesus* (London : SCM Press, 2010); *Jesus in the Jewish World* (London: SCM Press, 2010).

никам, що наголошують на існуванні жорстких меж і відмінностей між ортодоксією і ерессю, навіть у випадку з юдаїзмом і християнством у перші століття нашої ери.

Також у книзі автор розглядає широкий спектр рабиністичних текстів, які проливають світло і дають краще розуміння багатьох понять, що містяться як в єврейській Біблії, так і в новозаповітних писаннях. П. Шефер проводить не лише географічну, а й по суті герменевтичну різницю між палестинським і вавилонським соціокультурними контекстами, єврейськими громадами Ерец Ізраель і сасанідського Ірану та їхнім сприйняттям християнських ідей. При цьому різницю проведено і в християнстві: між ідеями, що продовжували з'являтися і збурювати, так і тими, що вже представляли майже сформовану релігію (див. передусім розділи 3, 4, 8 і 9).

Насамкінець короткої рецензії додамо, що то ж 2012 р. вийшла книга ще одного знаного науковця, професора Університету Берклі Деніела Бояріна під назвою «Єврейські Євангелія: історія єврейського Христа»³, яка була виразно роз-

³ The Jewish Gospels: The Story of the Jewish Christ (New York: New Press, 2012). Попередні праці Д. Бояріна про раннє

критикована П. Шефером, що звинуватив Д. Бояріна (відомого значною мірою завдяки своїм дослідженням Талмуда і гендеру) в недостатньому знанні літератури, що передувала християнству, та відсутності належної аргументації у тих випадках, коли автор дозволяв собі гучні тези на кшталт існування ідеї божественної трійці серед юдеїв в епоху до Ісуса⁴. Погоджуючись чи не погоджуючись з тим чи іншим автором, ми, однак, маємо палітру різних думок і суджень, що вже є позитивним явищем, яке, з одного боку, показує життя Ісуса яскравішим і різнобарвнішим, а з іншого – сприяє, хай і частково, позбавленню певних стереотипів, особливо серед релігійних людей. Як влучно висловився оглядач єврейського американського часопису “Forward” Джей Міхельсон: «Книга Бояріна показала нам, як юдаїзм створив християнство, книга Шефера показала, як християнство створило юдаїзм».

християнство включали: A Radical Jew: Paul and the Politics of Identity (Berkeley: University of California Press, 1994), Dying for God: Martyrdom and the Making of Christianity and Judaism (Stanford, CA: Stanford University Press, 1999) та Border Lines: The Partition of Judaeo-Christianity (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004).

⁴ З критикою П. Шефера книги Д. Бояріна під заголовком “The Jew Who Would Be God” можна ознайомитися в часописі New Republic від 18 травня 2012 р.

V. Chernoiivanenko

Rec. ad op.: Schäfer P. **The Jewish Jesus: How Judaism and Christianity Shaped Each Other** / P. Schäfer. – Princeton & Oxford : Princeton University Press, 2012. – 349 p. – ISBN 9780691143675

Матеріал надійшов 02.02.2014